

Jánosi Péter

Pócze Flóra: A Moszkva tér gyermekei

A hajléktalanok között végzett etnográfiai kutatás lehetősége tálcán kínálta magát, amellyel nagyszerűen élt Pócze Flóra. Nemcsak a társadalomtudományok, hanem a társadalom számára is fontos volt a témaválasztás, hiszen a hajléktalanság kérdése Budapest és Magyarország az egyik legégetőbb problémája. A budapesti emberek érzékenyítése az otthontalan emberek iránt nemes és szükségszerű feladat. A hajléktalan emberek mögötti egyéni sorsok feltárása nagyban hozzájárulhat a fent említett törekvés sikerességéhez.

Vajon a hajléktalanok között végzett etnográfiai terepmunka új irányokat nyithat a városi antropológiában? A hajléktalan - a társadalmi normák világából kiszakadt vagy önként kivonuló - emberek személyes életének és normarendszerének bemutatása és értelmezése érzékenyítheti-e a többségi társadalom tagjait, vagy tovább mélyíti az előítéleteket?

A könyvkritikámban az imént említett kérdésekre keresem a választ a következő formában: először a könyv szerkesztését és tartalmát szeretném megvizsgálni, majd a kutatást és módszertanát.

Pócze Flóra könyve elképesztően izgalmas, magához láncolja az olvasóját, ám érzelmileg megterhelő olvasmány. A Budapesten és különösképpen a Moszkva téren ismerős olvasónak különös élményt nyújt, hiszen a való életben nap mint nap találkozhat a szereplők egyikével és a leírás alapján felismerheti őket, így megismerve a személyes történeteiket választ kaphat a hajléktalansággal kapcsolatos kérdéseire. A mű nem az értelmiségi, akadémiai elit, hanem *mindenki* számára íródott, ami a társadalom érzékenyítését célul kitűző kutatásnál igen nagy erénynek számít. A könyv formája inkább hasonlít egy regényre, mint egy tudományos értekezésre. A kulturális antropológia egyik alapvető célja a kutatott közösségek kultúrájának értelmezése és bemutatása, ezzel a társadalmi tolerancia növelése, amelyhez a közérthető, olvasmányos nyelvezet elengedhetetlen.

A módszertani leírásból nem derül ki pontosan, hogy az író mennyi időt töltött kutatással, annyi biztos, hogy egy nyárra kiköltözött a Moszkva térre és igyekezett beilleszkedni a téren élő hajléktalan közösségbe. Módszertanilag nehéz terepet választott

a kutató; a fizikai és az érzelmi megterhelés az adatgyűjtést és a kutatói szerep fenntartását is megnehezíti, hiszen az ember saját szükségleteinek kielégítése is középpontba kerül. A terep sajátossága, hogy tragikus emberi sorsok veszik körül a kutatót; nem mellesleg Pócze Flóra kutatása alatt a közösség több tagja is tragikus módon az életét vesztette. Az imént említett okok miatt a túlzott bevonódás veszélye fenyegeti a kutatót, aki ezáltal könnyen a közösség szócsövévé válhat. A tér közössége nemcsak saját maga által megalkotott csoport része, hanem tágabb értelemben vett punk szubkultúráé is, amely a szerzőhöz is egyértelműen közel áll, ami ismételten a szubjektivitás előtérbe kerülése felé tereli a kutatást. A túlzott szubjektivitás pedig kontra-produktív hatással lehet a többségi társadalom tagjainak érzékenyítésére. Hiszen egy a hajléktalanokkal és a szerhasználókkal szemben előítéletes ember, amennyiben azt érzi, hogy a szerző elfogult az imént említett csoportokkal, nem feltétlenül fontolja meg a szerző által felvázolt tanulságokat, inkább mélyülnek meglévő frusztrációi. A folyamatos drogfogyasztás, a csapongó életmód részletes szemléltetése, sőt néhol természetesnek bemutatása nem feltétlenül oldja fel a meglévő előítéleteket. Mindezek ellenére úgy gondolom, hogy a hajléktalan emberek életének, közösségeinek és normarendszerének részletes bemutatásával enyhíteni lehet az előítéleteket és növelni lehet a társadalmi szolidaritást. Az egyéni narratívák és történetek bemutatása és elemzése lehetővé teszi az olvasó számára, hogy belehelyezkedjen kacifántos, sokszor tragikus emberi sorsokba, ezzel közelebb hozva egy teljesen perifériára szorult társadalmi csoport nézőpontját az olvasóhoz.

A kutató a Moszkva téren lakó embereket egy közösségnek definiálta, akiknek saját, a többségi társadalomtól eltérő norma- és szabályrendszere van. Az egyes emblemikus személyek szerepével, cselekedeteivel mutatta be a normarendszer alapjait. Állítása szerint a közösségben élő, meghatározó személyek által létrehozott szabályok és erkölcsi alapok alakították ki a közösség normarendszerét. A szabályoknak a közösségen belül nincsenek szigorú vagy minden esetben következetes formái, inkább a szituációk és a jelenlévő tagok alakítják őket. Számomra kérdéses, hogy lehet-e közösségként definiálni a kutatási idő alatt éppen a Moszkva téren élő embereket, hiszen a csoport összetételében folytonos fluktuáció figyelhető meg. A közösség normarendszere sem tűnik egy egyértelműen meghatározható és leírható rendszernek a bemutatás alapján. A csoport tagjaira különböző módon és mértékben érvényesek a „szabályok” és a 3 hónapos terepmunka alatt nem derülhet ki biztosan, hogy pontosan mire, mikor, milyen

szabályok érvényesek. Abban az esetben, ha nem tekinthető közösségnek a Moszkva téri *galeri*, saját normarendszere sem lehet, amely a kutató egyik alaptézise volt. A *galeri* tagjai által elkövetett - a többségi társadalom mércéjével deviáns - cselekedetek bemutatásánál a szerző arra hívta fel a figyelmet, hogy egy bizonyos normarendszerben a lopás, az agresszivitás, a szerhasználat és az „utcán élés” is az adott közösség szabályrendszerében értelmezhető. Tehát nem szabályok és rendszer nélkül élő bűnözők a Moszkva tér lakói, hiszen a saját közösségükben megvannak a saját szabályaik, és a szabályszegő tagokra ugyanúgy szankciók vonatkoznak, mint a többségi társadalomban, csak egy eltérő erkölcsi és morális alapokon nyugvó valóságban. Az imént említett állítás tehát csak abban az esetben igaz, ha közösségnek tekinthetjük a Moszkva téri *galeri* tagjait, ami szerintem egy kérdéses pontja a kutatásnak. A végleges állásfoglalást nem tekintem feladatomnak, meghagynám az olvasók számára a döntés lehetőségét.

A mű elején található térelemzés pontos és érthető, jól bemutatja, hogy a hajléktalan emberek, hogyan használják a városi teret és formálják azt saját képükre. Véleményem szerint az urbánus terek alternatív használati formáinak elemzése a városantropológia egyik meghatározó feladata, amelyben Pócze Flóra kutatása, új irányok felé nyithatta meg az utat. Az új irányt a könyv közérthetőségében és, ezáltal az adott társadalmi közegben megjelenő szociális problémákról szóló diskurzusok elősegítésében látom.

Összességében Pócze Flóra A Moszkva tér gyermekei című könyve és az ezt megelőző antropológiai kutatása újító kezdeményezésnek és stílusnak számít, amelyet társadalomtudósoknak és „laikus” olvasóknak egyaránt csak ajánlani tudok.